

Lärorintroduktion till *Glaskupan* av Sylvia Plath

Kontext

Glaskupan är en delvis självbiografisk roman som sägs ligga mycket nära författaren Sylvia Plaths eget liv. Plath föddes i Boston 1932 men växte upp i hamnstaden Winthrop i Massachusetts och började redan tidigt skriva poesi som hon också fick publicerad. När hon var åtta år dog fadern. Modern, brodern och Sylvia flyttade då till en förort till Boston.

Plath var en mycket begåvad elev och år 1950 fick hon ett stipendium för att gå på Smith College där hon tog examen 1955 med absoluta toppbetyg. Efterföljande år träffade hon poeten Ted Hughes som hon fick två barn tillsammans med. De bodde först i USA och därefter i England, men skilde sig 1962, dels på grund av en kärleksaffär som Hughes haft och dels på grund av Plaths återkommande depressioner. 1960 publicerades hennes första diktsamling *Colossus* och strax innan hennes död, år 1963 publicerades *Glaskupan* under namnet Victoria Lucas. Plath valde att ge ut den under pseudonym dels för att skydda människorna som porträtteras i boken och dels för att hon var osäker på romanens litterära kvaliteter. Sylvia Plath tog livet av sig vid 31 års ålder.

Glaskupan, som är Plaths första och enda roman, handlar i fikionaliserad form om händelserna under en sommar och höst under hennes första år på college. Precis som Esther, huvudpersonen i boken, blir Sylvia inbjuden att arbeta som gästredaktör för en damtidning i New York. När hon kommer tillbaka till sin hemstad i slutet av sommaren, får hon ett nervöst sammanbrott och gör ett självmordsförsök. Boken speglar författarens egen depressiva läggning, författardrömmar och självmordstankar.

Introduktion till handlingen

Den begåvade collegestudenten Esther Greenberg vinner en novelltävling i en modetidning. Priset är att få gästarbete på tidningen i New York en månad med alla utgifter betalda. Hon bor tillsammans med elva andra kvinnor, som också vunnit i novelltävlingen, på ett lägenhetshotell. På hotellet bor både den världsvana, vackra Doreen och den betydligt präktigare Betsy. De unga kvinnorna blir ständigt bjudna på flotta luncher, långa middagar och dyra drinkar, de blir överösta med presenter och träffar mängder av framgångsrika människor på glamourösa partyn. Esther tänker att hon borde vara överlycklig, att hon borde

njuta av vistelsen och allt det spännande hon får vara med om, men hon känner sig bara likgiltig och tom.

Esthers pojkvän, Buddy Willard, ligger på sanatorium för att återhämta sig från sin tuberkulos. Buddy vill gifta sig med Esther och ser utifrån ut som den perfekta pojkvännen, han är inte bara snygg och smart, utan dessutom läkarstudent. Men han förstår inte alls hennes längtan att skriva poesi och menar att en dikt ”är precis som ett dammkorn”. Innan hon blev tillsammans med Buddy dyrkade hon honom, men efter att de blivit tillsammans märker hon att hon snarare föraktar honom. När hon får reda på att han har haft sex med en servitris dömer hon ut honom för hans dubbelmoral, då hon uppfattat att han framställt sig själv som oskuldsfull och oerfaren. Hon bestämmer sig för att inte gifta sig med honom, något hon för övrigt redan från början varit tveksam till.

Esther funderar över sitt framtida yrkesliv och kommer fram till att hon hatar tanken på att behöva arbeta för en man som till exempel sekreterare. Hon vill vara sin egen chef och skriva sina egna brev för sin egen skull. På samma vis känner hon sig mycket tveksam till idén om giftermål, då det skulle förväntas av henne att städa, diska, tvätta, laga mat. Hon tycker att det känns som ett förspilt liv för en flicka som fått de allra bästa betygen i femton år. (s 74)

Esther försöker aktivt bli av med oskulden, dels för att ”jämna ut skillnaden” mellan sig och Buddy och dels för att hon verkligen är nyfiken på vad det skulle innebära. Det är också viktigt för henne på ett annat plan då hon vill gå emot den konventionella idén om att en kvinna ska vara oskuld när hon gifter sig. Hon beskriver att hon tycker sig se en skiljelinje mellan människor som har legat med någon och de som inte har det och tänker sig att en stor förändring kommer att ske när hon en gång korsar den linjen. Det som istället händer är att hon är ytterst nära att bli våldtagen den sista natten hon tillbringar i New York.

När Esther kommer tillbaka till Boston upptäcker hon att hon inte kommit in på den skrivarkurs som hon planerat att gå under sommaren och måste istället tillbringa lovet med sin mor. Hon gör upp vaga planer om att skriva en roman, lära sig stenografi eller påbörja sitt uppsatsarbete, men lyckas inte utföra någon av dessa. Snart börjar känslorna av stumhet och överklighet som hon haft redan i New York, dominera hennes liv. Hon kan inte läsa, skriva eller sova och hon slutar att tvätta sig. Hennes mor tar henne då till en psykiatriker som ordinerar elchocker. Efter den första elchocksbehandlingen som är en fruktansvärd upplevelse mår Esther sämre än någonsin tidigare och hon bestämmer sig för att ta sitt liv. Hon funderar på att dränka sig, hänga sig eller skära sig i armarna och lägga sig i ett badkar för att förblöda,

men lyckas inte med någon av dessa planer. Till sist gömmer hon sig i ett litet bortglömt utrymme i källaren och tar en stor mängd sömnpiller.

Ett par dagar senare vaknar Esther på sjukhuset. Hon har överlevt självmordsförsöket utan några bestående fysiska men, men läggs in på en psykiatrisk vårdavdelning. Esther är paranoid, samarbetsovillig och fortfarande klar över att hon inte vill leva. Hon upplever det som om hon är fast under en glaskupa av överklighet. Hon kan se världen, men den är förvrängd och hon kan inte nå ut till människorna i den.

Esther flyttas efter hand till en privat psykiatrisk klinik, då en känd författare, (som också betalar för Esthers universitetsstudier), engagerar sig i hennes öde och erbjuder sig att bekosta detta. Där får Esther en ny psykiatriker som hon känner större tillit till än den förra. Hon börjar gå i terapi, får ny medicin och man ger henne även elchocker, men dessa genomförs på "rätt" sätt och fungerar betydligt bättre denna gång. På kliniken träffar Esther Joan, en ung kvinna från hennes hemstad, som hon ytligt känner sedan tidigare.

Esther berättar för sin psykiatriker att hon vill ha den typ av frihet som män har, men att rädslan för att bli gravid hela tiden hänger över henne. Psykiatrikern ger henne då ett nummer till en gynekolog och hon får ett pessar utprovat. Esther blir långsamt bättre och till sist börjar hon få egna permissioner från sjukhusområdet. Vid en av dessa permissioner träffar hon en matematikprofessor som hon förlorar sin oskuld till. Upplevelsen blir en besvikelse, det enda hon känner är smärta. Hon börjar dessutom blöda så häftigt att hon måste läggas in på sjukhus.

Joan, som man trott varit på bättringsvägen hänger sig plötsligt en morgon. Esther skrivs däremot ut kort därpå. Innan hon skrivs ut hälsar Buddy Willard - som nu är utskriven från sanatoriet - på henne. Han verkar betydligt mindre självsäker vid mötet. De förstår båda att relationen är över.

Esther är frisk nog att fortsätta på universitetet precis lagom till höstterminen, men rädslan för att glaskupan av psykisk sjukdom kan sänkas ned över henne, oavsett var hon befinner sig, kommer alltid finnas där.

Viktiga teman och symboler

Glaskupan

När Esther börjar må dåligt upplever hon det som om någon sänkt en glaskupa över henne, en glaskupa där hon får sitta och andas in sin egen sura luft. En glaskupa som förvränger verkligheten och som gör att hon inte kan nå ut till människorna utanför. Glaskupan symboliserar Esther psykiska sjukdom, depressionen och självmordstankarna. Hon tänker att ”för den som sitter i glaskupan, tom och stel som ett dött spädbarn, är världen själv den onda drömmen” (s 200). Esther känner att hon alltid måste komma att förhålla sig till glaskupan, eftersom den när som helst kan sänkas ner över henne, oavsett var hon befinner sig.

Eftersom hon uppfattar att glaskupan just *sänkts* ner över henne, kan man se det som att hon själv inte kunnat påverka förloppet. När hon får den mer framgångsrika elchocksbehandlingen på det privata sjukhuset uppfattar hon det som att glaskupan plötsligt höjts någon meter ovanför hennes huvud och att hon nu kan nå ut och andas lättare igen.

Kvinnorollen

Boken utspelar sig på femtiotalet och det fanns förstås andra förväntningar på en kvinna då jämfört med idag. Esther reflekterar vid flera tillfällen över kvinnorollen, t ex de olika förutsättningar som gäller för män och kvinnor i yrkeslivet såväl som i äktenskapet. Esther är klar över att hon inte vill arbeta för någon man, utan vara sin egen och skriva poesi och hon ser inget lockande alls i att gifta sig eftersom det skulle innebära att städa, diska, laga mat etc vilket skulle ge mycket liten tid över för egen reflektion och eget skrivande.

Esther känner att det finns ett stort glapp mellan hur hon förväntas vara och hur hon faktiskt är. Kvinnor i hennes ålder och situation ska vara glada, relationsinriktade och förväntansfulla inför framtiden, men Esther känner sig bara tom och likgiltig inför sin situation. Det är rimligt att tänka sig att glappet leder till känslor av alienering och överklighet, vilket i förlängningen kan bidra till att den psykiska sjukdomen blommar ut.

Man skulle kunna se på Esthers psykiska sammanbrott som ett slags protesthandling. För unga intellektuella kvinnor på 50-talet fanns det inte särskilt många intressanta karriärmöjligheter. Om Esther Greenwood (och möjligen även Sylvia Plath) inte upplevt sig tvingad in i en (kvinno-)roll fylld av tvingande förväntningar och om hon hade fått samma karriärmöjligheter som en man, så kanske inte hennes psykiska sammanbrott hade behövt ske.

Undervisning inte terapi

- saker att tänka på när man diskuterar boken i klassrummet

Som lärare kan man känna sig osäker inför att ta upp frågor som rör psykisk sjukdom, självmordsförsök och psykiatriska institutioner av rädsla för vad det kan väcka hos eleverna. Det finns en gammal föreställning när det gäller psykiska problem om att inte väcka den björn som sover, d v s att inte tala om sådana saker eftersom det kanske väcker slumrande destruktiva tankar hos den man talar med.

Det kan också kännas svårt att veta *hur* man ska prata om psykiska svårigheter, rent konkret. Dels för att man är ovan och kanske inte har ord för det man vill säga och dels för att det fortfarande är ett tabubelagt område. Fysisk sjukdom inte tabubelagt på samma vis. Det fysiska betraktas ofta som något ”verkligt” ett riktigt problem, i motsats till det psykiska som vissa avfärdar som ”inbillning”.

När man diskuterar de teman i boken som har med självmordsförsök, depressioner eller annan psykisk ohälsa att göra, så kan det hända att någon elev bidrar med sina egna erfarenheter. Det är ingen fara så länge eleven är medveten om vad hon /han gör och har viss distans till det hon /han varit med om. Men. Om eleven själv är mitt i en kris så kan det vara svårt för honom eller henne att vara helt klar över vilka konsekvenser berättandet får, t ex hur det berättade tas emot av andra. Och även om man vill främja modet att våga tala om sådant som är svårt så är kanske klassrummet under lektionstid inte forumet för att tala om personliga problem, eftersom det är undervisning som är avsikten.

Jag tror att det bästa som lärare är att hela tiden utgå från boken och tala om frågor som rör psykisk ohälsa utifrån Esther Greenwoods perspektiv eller i allmänhet, inte att dra paralleller till hur man själv har haft det eller uppmana till bekännelser från eleverna. Givetvis kan man prata om igenkänning och liknande, men man måste ändå vara noga med att detta är undervisning och inte gruppterapi. Om man ändå upplever att en elev blir väldigt personlig och utlämnande kan man bekräfta att det låter som att eleven har/har haft det väldigt jobbigt och fråga om hon eller han vill stanna kvar efter lektionen en stund. Då bör man inte själv ta sig an elevens problem utan hänvisa personen vidare, till en psykolog eller kurator.

Frågor att ställa i klassrummet

- Vad har tidigare kännetecknat Esther Greenberg som person?

- Vad är det som händer med henne i New York?
- Vad är glaskupan en symbol för?
- Hur såg man på psykisk sjukdom då och hur ser man på den nu? Jämför med fysisk sjukdom.
- Hur såg villkoren ut för kvinnor på 50-talet? Vilka förväntningar fanns och hur såg Esther på dessa?
- Hur såg man på kvinnlig sexualitet då och hur skiljer det sig från hur vi ser på den idag? Hur ser Esther på frågor som rör sex?
- Hur kan man beskriva Buddy Willard?
- Hur märker vi som läsare att Esther börjar må dåligt psykiskt? Vilka inre och yttre symptom beskrivs?
- Hur beskrivs Esthers mor?
- Hur ser Esthers relation till modern ut?
- Hur upplever Esther det att vara inlagd på psykiatrisk vårdavdelning?
- Hur uppfattar Esther sin sjukdom när hon väl blir utskriven?

Referenser

- Information om Sylvia Plath: http://en.wikipedia.org/wiki/Sylvia_Plath
- Trailer till filmen från 2003: <http://www.youtube.com/watch?v=GLXzDJ7JkIA>
- Första delen av filmen från 2003: <http://www.youtube.com/watch?v=zpvEwrXYLGI&feature=related>
- Bra info om boken, handling, teman etc: <http://www.sparknotes.com/lit/belljar/>
- Information om Sylvia Plath och tolkningar av hennes dikter: http://www.english.illinois.edu/maps/poets/m_r/plath/plath.htm
- Inspelad intervju med Sylvia Plath 1962: <http://www.youtube.com/watch?v=OjjV0QTrtbg>
- Intervju med Sylvia Plath 1962 (text): http://www.english.illinois.edu/maps/poets/m_r/plath/orrinterview.htm
- Sylvia Plath läser sin egen dikt Graveyard: <http://www.youtube.com/watch?v=Y7ujeHnrT8A&feature=related>
- Sylvia Plath läser sin egen dikt Ariel: <http://www.youtube.com/watch?v=BJbX5o2gqhM&NR=1>

Jenny Jägerfeld är född 1974 i Skärblacka utanför Norrköping, men är nu bosatt i Stockholm. Hon är utbildad psykolog och driver nu en privat mottagning med inriktning på psykodynamisk terapi. Förutom psykologi har hon även studerat litteratur, filosofi och sexologi, samt arbetat som skrivkursledare på Folkuniversitetet. Hon jobbar med P1:s Radiopsykologen och skriver krönikor för en rad tidningar. År 2006 debuterade hon som författare med romanen *Hål i huvudet* och hösten 2010 kom hennes andra bok, ungdomsromanen *Här ligger jag och blöder* för vilken hon fick Augustpriset. Jenny har två barn, dykcertifikat och gult bälte i karate. Hon har jobbat som servitris i Spanien, liftat genom Kurdistan och rest i buss från Danmark till Indien. Just nu jobbar hon på sin tredje roman.